

Delinatio Generalis
CAMPORUM DESERTORUM
vulgo
UKRAINA.
Cum adjacentibus Provinciis
Bono publico erecta

ПРАВОВА СПАДЩИНА

КОСТЬ АНТОНОВИЧ ЛЕВИЦЬКИЙ. ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШОСТЕЙ

Підготував: Назарій СТЕЦИК

Остання світова війна принесла між іншим два принципи міжнародного права: право національного самовизначення для національних більшостей і права охорони національних меншостей. На підставі цих принципів мали управитись національні відносини між народами Європи. Але як права національного самовизначення не примінили побідні держави Антанти послідовно і справедливо для всіх націй, так право охорони національних меншостей, подиктоване побідниками, нікого не вдоволити і вдоволити не може.

Тому хочу до сеї проблеми докинути деякі помічення, беручи за підставу відносні постанови Сен-Жерменського мирного договору, подиктовані Австрії, а відтак стереотипно повторені в наступаючих договорах.

I.

ОХОРОНА МЕНШОСТЕЙ, приписана мирним договором в Сен-Жермен з 10. вересня 1919.

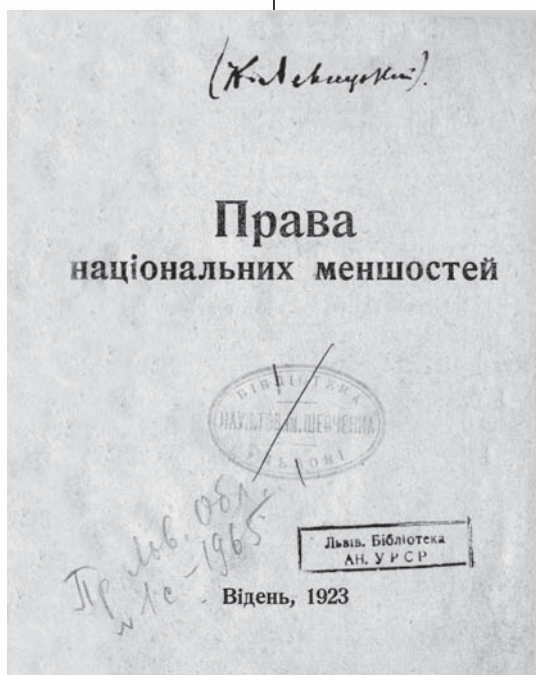
Австрія зобов'язалася всім своїм мешканцям без різниці походження (уродження), нації, мови, раси або релігій, дати повну охорону життя і свободи, та всі мешканці Австрії мають право, прилюдно або приватно виконувати всяку віру, релігію або визнання, оскільки те виконання не порушує прилюдного ладу або добрих обичаїв (артикул 63).

Отсе постанова, що має забезпечити охорону життя і особистої свободи, як також свободу віри всім мешканцям, то значить горожанам держави й чужинцям, що замешкали (осіли) на території Австрії.

А приналежним до держави, то значить усім австрійським горожанам, без різниці раси, мови або релігії, признається однакі горожанські й політичні права та рівне становище перед законом. Отсе заповідає повну рівноправність усіх горожан держави без огляду на те, чи вони причисляються до національної більшости чи до національної меншости (артикул 66).

Але вже останнє речення сього артикулу постановляє, що як австрійське правительство запровадить державну мову, то тим австрійським горожанам, що не говорять по німецьки, надається вказані полекші до уживання їх мови перед судом, в слові й письмі.

Далі йде артикул 67, котрий постановляє, що австрійських горожан, расою, релігією або мовою приналежних до меншости, трактується так само правно й фактично як інших австрійських горожан, то значить, як горожан, які належать до більшости. З окрема мають вони те саме право власним коштом засновувати добродійні, релігійні й соціальні інституції, школи та інші виховуючі установи, ними завідувати і їх наглядати як також вживати в них своєї мови й виконувати свою релігію.

Коли прочитаєш отсю постанову мирового договору, то не знаєш, чи се ігноранція чи кпини з прав національної меншости, якій призволюється з окрема власним коштом удержувати гуманітарні інституції...

Вкінці артикул 68, постановляє, що в містах і повітах, де австрійські горожане в значнійшій часті вживають не німецької мови, австрійське правительство забезпечить, щоби в народніх школах дітям тих австрійських горожан уділювано науку в їх матерній мові.

В таких містах і повітах буде для меншостей забезпечена відповідна участь у фондах публичних на цілі виховання, релігії або добродійности.

Коли з тих постанов мирового договору виберемо зерно права меншостей національних, то доходимо до такого вислуду, що їм загально приречено рівноправність, а з окрема призволено власним коштом удержувати гуманітарні інституції; в народній школі по змозі вчитися матірної мови, а в найліпшому разі одержати якусь частину з прилюдних середників на цілі виховання, релігійні або взагалі добродійні!

Що те все є за мало й нікого не вдоволяє, се загально відоме й самозрозуміле всякому, що хоче розважити.

Та як порівняємо отсей добуток побіди культурних держав з передвоєнним австрійським основним законом про загальні права горожан з 21. грудня 1867. В. з. д. 142, то переконаємось, що не йдем уперед. Добре нам відомий артикул 19. сього закона постановляв, що всі народи держави є рівноправні, та що кожда народність має ненарушимо право охорони і плекання своєї національности й мови. Послідовно сій основі, узнавала держава: рівноправність усіх у краю уживаних мов (язиків): у школі, уряді й публичнім життю. Та що більше, в тих краях, де замешкує більше народів, там мають бути так уладжені прилюдні установи навчання, щоби кождий нарід мав відповідні середники до образування у своїй мові, а не був силуваний вчитися иншої мови краєвої.

Наслідком такої конституції вже давна Австрія не знала поняття національних меншостей, впровадивши в р. 1867. засаду національної рівноправности.

Але давна Австрія не перевела в життє отсих ідеальних постанов своєї конституції і тому не вдержалась, – а побідні держави Антанти проголосили світови як спасенне народів: принцип права національного самовизначення і права на-

ціональних меншостей. Принцип, себто засаду права національного, зглядно державного самовизначення перевели побідні держави Антанти тільки на користь деяких упривілеєних націй, а инші нації частується з миски національних меншостей...

І отсе право меншостей вишрубували побідні держави Антанти до значіння міжнародного інтересу, що стоїть під гарантією Союзу Народів (артикул 69. Сен-Жерменського мирового договору). Тому сим правом меншостей займається Союз Народів, – займаються ним також Ліги Націй і Конгреси, – але без дійсного успіху. Та звідси не буде признаки, доки стоїть фалшива теза охорони меншостей.

Вже самим зведенням націй в державах до ряду хоронених меншостей, впроваджено поняття двох родів державних горожан: горожан національної більшости як повноправних і пануючих та горожан національної меншости як менше правних, яких ледви терпиться і тому треба їх аж охоронювати з боку міжнародних інституцій. Отсе є кардинальний блуд у трактуванні сеї так важної справи, бо новочасна держава мусить основуватись на засаді повної рівноправности усіх своїх горожан без ріжниць нації і релігії, так як інакше повертаємось до середновічного переслідування своїх співгорожан.

II.

ДЕ Є НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШОСТИ?

Коли до одної держави прилучується етнографічні території ріжних націй, то не можна всіх територій у відносній державі поставити під один стрихулець і казати, що се є держава одної нації, та що всі її території мусять асимілюватися в одну націю.

Таке шовіністичне вирішуванне міжнародних відносин в державі, що обнимає ріжні національні території, є вельми несправедливе. Тому великою хибою при уладжуванні національних відносин є те, що не звертається уваги на питанне: де є меншости національні. І так приміром:

В артикулі 52. сен-жерменського мирового договору постановлено, що визнається повну незалежність Чехо-Словацької держави, до котрої прилучується автономну територію Русинів (Українців) на полудневім стоці Карпат, так звану Підкарпатську Русь. Отсим створено свого роду триалізм. Чеській державі дано назву: Чехо-Сло-

вацької держави, значить сполучено тут дві національні території: чеську і словацьку, наче їх сфедеровано, та до них долучено ще руську (українську) автономну територію підкарпатську. Та хоч державно-правне відношення цих трьох територій досі не є устійнене конституцією, то всеж таки ані Словаки ані Русини (Українці) не є національними меншостями, але безперечно творять на своїх етнографічних, територіях національні більшості і тільки так належить їх трактувати.

А Чехо-Словацька Републіка має у себе поважну національну меншість Німців, та іріденту Мадярів, що не є вдоволені правами меншості й домагаються рівноправності...

Так представляються міжнародні відносини в найбільше сконсолідованій, новій національній державі Чехо-Словацької Републіки.

А що діється в Польщі?

Польща повстала на основі артикулу 87 версайльського договору, з признанням, що буде на умовах Вільзона обнімати ті області, котрі несумнівно (*unbestreitbar*) є замешкані польським населенням. Та Польща пішла самовільно далше, забираючи в р. 1920: західно-українські області Волині, Холмщини, Полісся і Підляша. А недавно заявив польський прем'єр п. генерал Сікорські варшавським соймі, у відповідь послам так званих національних меншостей, що польська республіка не є державою націй, а виключно національною польською державою, значить, що інші нації не мають у неї чого шукати.

А тепер проєктується нове коаліційне міністерство в Польщі з прем'єром п. Вітосом, що поклало своєю ціллю, зовсім виразно: виключити національні меншості від співділання в політичній життю Польщі та безпощадно поступати проти Німців і Жидів! Така програма польських патріотів є нічим іншим, як тільки: ви роком смерті для власної держави...

Коли так, то Польща повинна обмежитися виключно до польських етнографічних областей, що є безперечно замешкані польським населенням, – так як на се їй призволено версайльським договором. Та яким правом Польща посягає по чужі національні території, з окрема на згадані вище західно-українські області, де Українці не є ніякими національними меншостями, але більшостями національними. Так приміром на Волині не вдалось Поляками вибрати ні одного Поляка до варшавського сойму, бо там так зв. національні меншості доходять понад 90 % всього населення.

А Конференція Амбасадорів держав Антанти признала у своїм рішенні з 14. марта с. р. східні границі Польщі та ствердила, що Польща і узнала потребу установлення автономії для території Східної Галичини, з огляду на окремі етнографічні відносини сеї території. Отсе значить, що Польща зобов'язалась на сій території впровадити автономний державний устрій, признаючи, що се не є етнографічна польська територія, бо має автохтонну і значно переважаючу українську більшість населення. Але тим часом польська військова окупація далі панує у Східній Галичині та ані польське правительство, ані польський сойм у Варшаві, ані головні держави Антанти не думають про територіяльну автономію для Сх. Галичини.

Та сама польська статистика обчислює, що на 27 мільйонів всього населення Польщі припадає 81/2 мільйонів непольського населення, – з чого є 6 мільйонів у східних воєвідствах, – а по нашому обчисленню є понад 7 мільйонів непольського населення в так званих східних воєвідствах. І те все остає без належних прав...

Так виглядають у Польщі так звані національні меншості, до котрих прилучується також жидівське населення, що відвернулось від польської асиміляції і виступає що раз сильніше на самостійній національній платформі.

Та з того всього виходить хаос і загальне невдоволення...

А як поводитьься так званим національним меншостям в Румунії: в Семигороді, Буковині й Бессарабії, – переходить всяке поняття про занепад культури і людськості...

Ось як тяжко пробивається проблема так званих національних меншостей. Та се питання годі виминути, бо фактичні національні більшості не дадуться обернути в так звані національні меншості, що не мають навіть рівних прав горожанських...

Національні більшості на своїх етнографічних територіях мають оправдане домагання дійсної автономії територіяльної з огляду на окремі міжнародні відносини на цих територіях, що належалоб урядити на взір англійських доміній. Інакше не дасться їх насильно вдержати в неприродно викроєних державах, так як їх ратунком являється тоді конечно боротьба за визнання питомих національних держав свободних народів, а отее мусить допровадити до розвалу нездорових держав національних.

Найбільше рішучі заходи в обороні прав національних меншостей підняла Унія Ліг Націй в

р. 1922, висказуючися за допущенням льокальних самоуправ і впровадженнем більше державних мов. Та наслідком становища Унії Ліг Націй на Конгресі у Празі наступив голосний exodus делегатів держав малої Антанти. Отсе незвичайно знаменне *signum temporis*, що народи, котрі в Австрії нарікали на своє поневоленне, як дійшли до своїх держав, то там не допускають інших народів навіть до таких прав, які вони самі мали в давній Австрії...

III.

ЯКІ ПРАВА НАЛЕЖАТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ МЕНШОСТЯМ.

В новочасній державі є одиноко вказана й конечна основа конституційна: повної рівноправності всіх горожан без ріжниці народности. Повна рівноправність обнимає усі области життя: приватного й публичного, так, що держава, яка має у себе більше як одну націю, являється державою свободних народів та її народности є народами в державі (державні народности). Коли від всіх горожан держави без ріжниці вимагається однаких обов'язків для держави, то держава обов'язана дати всім своїм горожанам також однакі права, й тільки тоді може бути держава сильна й безпечна. Та коли в державі живе кілька народів, то ніяким способом з сього не слідує, що численніший нарід має мати висші права та може винищувати народи, котрі там є у меншому числі. Підставою життя новочасної держави повинна бути безглядна рівноправність усіх горожан без ріжниці націй, а не так звана охорона меншостей.

З окрема, держава має запоручити всім своїм горожанам загальні права, як державного горожанства, рівности супроти держави і її законів, приступности до всіх державних урядів, свободного побуту й розпоряджування своїм майном, особистої свободи, як також свободи слова, віросповідання і и. І тут не може бути ніякого виїмку.

Держава організує школи в мірі потреби та окремо для своїх народів і в їх матерній мові, у відношенню числа учеників кожної нації. Наука у всіх школах не є ніяким привілеєм одної нації, але правом кожної нації в державі, та по націям організує держава свої школи на підставі національного ключа.

Національні школи для кожної нації усувають перші національні спори та успішно поборюють

анальфабетизм. Також при обсаджуванні всяких урядів належить узгляднювати національне відношенне населення держави, так, щоб каждая нація мала спромогу чинної участі і співділання у державному життю.

Справу урядової мови в державі мож так полагодити, що устанавляючи одну внутрішню мову урядову для державних урядів, приймається зовнішніми мовами урядовими, в устних і писемних зносинах, всі мови державних націй.

Та, щоб виминути національну боротьбу при виборах до тіл репрезентаційних, зглядно закондатних і перевести засаду рівноправности всіх горожан на области життя публичного, належить всякі вибори переводити окремо по народностям, так, що каждая народність вибирає окремо своїх заступників у пропорціональнім відношенню до загального числа населення держави.

Такими способами всі горожане стануть дійсно рівноправними у своїй державі і без ріжниці націй, та не будуть потребувати ніякої міжнародної охорони перед винищуванням їх зі сторони другої нації. Їх охороною буде своє державне право, а не поміч інституцій, що стоять поза їх державою, та випрошують помилування для горожан невдоволених і переслідуваних у своїй державі.

Отсе останне не допроваджує до бажаної мети, але ще більше заострює домашню боротьбу між горожанами тої самої держави. Тому одиноко доцільним являється: впровадити у міжнароднім праві замість охорони національних меншостей засаду повної рівноправности всіх горожан держав без ріжниці націй. Отсе є одна з перших і конечних умов мира між народами Європи, бо годі замикати очей перед сим, що тепер діється. Світова війна ніби покінчена, але в дійсности народи на континенті Європи поборюються страшнійше як у війні, і отся домашна та сусідська боротьба між народами Європи завсе загрожує мирови та мусить допровадити до нової великої війни, як вчасно не усунеться поспільного ворогування між найближшими народами.

Та коли сього не вміли зділати побідні держави Антанти своїми «мировими» диктатами про новий лад в Європі, то світовий міжнародній конгрес як найвища інстанція мусить піднятись ревізії мирових договорів, щоби по засаді національної справедливости наладнати міжнародні відносини в Європі. По сій дорозі піде економічна відбудова й дійсний мир, – чого бажає весь культурний світ.